

KONCZ Gábor

Értelmiségi lét és társadalmi felelősség

Vallomások, vélemények, vállalások –
a kultúráról

A kultúra fogalmának *három dimenziója* van. *Tágabb értelemben* viszony-fogalom és ugyanakkor a viszonyoknak viselkedésben, életmódban, társadalmi folyamatokban, továbbá a mindezeket hordozó, kifejező, megjelenítő tárgyakban, szolgáltatásokban, szervezetekben, intézményekben történő megjelenését jelenti. A kultúra az ember viszonya önmagához, a másik emberhez, a természethez, a tárgyi környezethez, a már kialakult és alakuló társadalmi rendszerekhez. A kultúra egyszersmind viszony a tudás termelését és közvetítését végző intézmény- és tevékenységrendszerhez.

Ez utóbbi a *szűkebb értelemben* vett kultúra szférája, tehát a tudás megőrzésének, termelésének, elosztásának és fogyasztásának szervezet- és intézményrendszere. E rendszer tevékenységei, produktumai és produkciói; mindezek közvetlen társadalmi szabályozása és folyamatai. Ebben a rendszerben beszélhetünk műveltségről, kulturáltságról, tájékozottságról, illetve oktatási, művészeti, közművelődési alrendszerekről, ágazatokról.

A kultúra fogalmának *harmadik dimenziója* az értékek, mértékek, normák, érdekek rendszere.

Ha a kultúrák találkozásáról, párbeszédéről, küzdelméről van szó, akkor mindig a három dimenziót együttesen vesszük figyelembe, ám először mindig az értékek, mértékek, normák, érdekek világról élénkül meg a vita, vagy kényszerülünk ezek megélésére.¹

*

Az 1989–1990-es rendszerváltás geopolitikai lényege: a szovjet Vörös Hadsereg kivonulásának előkészítésével, majd kivonulásával, a Szovjetunió megszűnésével szabaddá váltunk, és ugyanakkor beáramlott a sokféle háttérű nemzetközi tőke. A korábbi, döntően két szektoros (állami és családi tulajdon) gazdaság négy szektorossá változott: profitorientált, költségvetési, nonprofit és családi gazdálkodás, újratermelés szervezés. Valamennyi szektor korábban is létezett, azonban mérete és funkciója lényegesen megváltozott. Döntővé vált az erőforrások szektorok közötti átáramlása. A fent vázolt három dimenziójú kultúra a továbbiakban a négy szektorban élt és nyilvánult meg. Tehát a viszonyok, a tudás és az értékek dimenzionálódtak aszerint, hogy a tulajdon, a tevékenység és a produktum melyik szektor keretében jön vagy jöhet létre. Ennek megfelelően új értékek, mértékek és érdekek alakultak ki; új tudások keletkeztek és a viszonyrendszerek regionálisan, majd nemzetközileg is tágultak.²

Az 1990 utáni kormányzati tevékenységeknek, a szűkebb kulturális szférát érintő döntéseiből negatívumként szokták említeni azt, hogy leértékelte a korábbi, szocialista népművelést, közművelést. Ugyanakkor négy lényeges, meghatározó változást indított el. Felértékelte a határon túli magyarsággal való viszonyt és kapcsolatrendszert, létrehozta a Duna Televíziót. Szektor-semlegessé tette az oktatást. Tehát a jogosultságot megszerzőket az állami, az egyhá-

zi és a vállalkozói, valamint a nonprofit szférában is támogatta. Elismerte és segítette a civil szervezetek létrejöttét, sőt kialakította az állam által létrehozott alapítványok, később közalapítványok rendszerét (ezek többségét 2010–11-ben államosították, megszüntették). Végül a közművelődést, közgyűjteményeket, művészeteket is segítette az új törvénykezéssel.

E témakörben, az 1997. évi CXL. törvényt meghatározó előzményekre való utalás azért fontos, mert a ma már távoli, ám mégiscsak meghatározó indítás az 1970-es évek közművelődési lendülete volt. Az 1970. és 1972. évi művelődési otthoni és az országos népművelési konferencia volt az a két nagy esemény, amikor jelentős áttekintés, értékelés történt. Ekkor deklaráltatt a népművelés közművelődéssé fejlődése, tehát az aktív, alkotó jelleg, a társadalom felé fordulás, a részvétel hangsúlyozása. Majd folytatódtak és következtek a kutatási elemzések, továbbá az 1974-es közművelődési párthatározat. Ezt követte az 1976. évi közművelődési törvény. Emellett figyelembe kell venni a nemzetközi hatásokat is. Hiszen például az UNESCO keretében, az 1970-es években élénkült meg a fejlődés kulturális dimenziójának hangsúlyozása. Nem elhanyagolhatóan éppen magyar szakemberek közreműködésével is, előtérbe került a kulturális hozzájárulás és részvétel elemzése, fontosságának kiemelése. Visszatekintve ma már látszik, hogy hazánkban mindez a szocializmus megújításának kísérlete volt.

A rendszerváltás előkészítése jórészt a kulturális szféra, ezen belül is a közművelődés keretében történt. Jómagam erről tanulmányt publikáltam, hangsúlyozva, hogy szó nem volt rendszerváltásról, hanem ilyen-olyan korszerűsítést emlegettünk; az oktatás, a továbbképzések, a vezetőképzés keretében is. Nem mi neveztük el, döntöttük el a rendszerváltást, de mi készítettük elő.

Az 1997. évi CXL. törvény előkészítésének és lényegének, hatásának áttekintése során figyelni kell arra, hogy az 1990-es években élénk kulturális stratégiai tervezési törekvések indultak el, amelyek a 2000-es évek közepén konkrét, szakértői, olykor minisztériumi dokumentumokban is megfogalmazódtak.³ Itt most nem tüntetem fel a nyomtatásban és talán interneten is elérhető folyóiratközléseket. Csupán említem, hogy a *CXL. Kulturális törvény. Önkormányzati feladatellátás. Közművelődési szakfelügyelet* című, azóta már megszűnt folyóiratban, a periodika címének megfelelően, mindezekről bőven volt szó. A *Kultúra és Közösség* 2006. évi 2. száma, valamint a *Szín – Közösségi Művelődés* 2007. évi 12/2–3. és 12/4. számai is közöltek ilyen írásokat. Később is készült és szakmai körökben közreadott átfogó elemzés a tárgyalta törvényről, a módosítás indoklásáról. Majd a 2010-es években ismét újabb közművelődési stratégiai, szakértői tervek születtek.

- *Vállalásom* e téren az, hogy elkészítem a fentiek bibliográfiáját és külön összeállítom a témakörhöz kapcsolt, saját írásaim jegyzékét, az akkori mondanivalóim összefoglalását.

Volt tehát törvény előkészítés, törvénykezési vita, kutatások sokaságának elvégzése és publikálása, stratégiai készítése. Voltak viták, ám hiányzott és ma is hiányzik a *kidumálás*. Az tehát, hogy nem úgy ahogy, vagy jól szervezett konferenciákon, hanem minimum három, de mindenképpen kiscsoportos beszélgetéseken, a vehemenciákat is vállalva, megbeszéljük a tényeket és azok értelmezését. Egyáltalán: felvessük az írásban nehezen előhozható pro és kontra szempontokat, érveket. „Az alkalmas idő ...” nem most van új kulturális törvény előkészítésére. Most olyan kifutások, kimerülések, átpolitizáltságok és külső hatások idejét éljük, hogy a múlttól is, ám sürgetően inkább a jelenről kötetlenül és felelősen beszélgetni kell. Annak érdekében, hogy lássuk: mi van, mik a lehetőségek, merre van előre; majd ki és mit tegyen.

- *Vállalásom* e téren az, hogy (igény esetén helyet is adva) szervezem a felelős szakmai beszélgetéseket. Mert most a fontos: közelre nézni, távolra látni...

A közművelődés mai, eleven áramlatában (szokásos válságában) alapvetően fontos felmutatni a közelmúlt értékeit, nemcsak dokumentumokban, hanem a személyek maradandó üzeneteinek összefoglalása, újbóli megélése érdekében is. Az érdeemesek és elmentek hosszú sorát most nem említve, utalok arra, hogy *A Méltóságkereső üzenetei* címmel immár több éve megrendezzük a Beke Pál emlékkonferenciákat.

- *Vállalásom* e téren az, hogy várom a főhajtásra és összefoglalásra szóló javaslatokat, szorgalmazva, helyet adva és segítve az áttekintéseket.

A fentiekén kívüli, meghatározóan fontos, nagy tendenciák áttekintéséhez nagyon jó lehetőség például a *Kultúra és Közösség* folyóirat eddigi évfolyamainak áttekintése; annak vizsgálata, hogy ez a mérvadó orgánum 1974-től milyen nagyobb témakörökkel foglalkozott. Csak néhány példát említve: a közművelődés társadalmi szerepe, munkásművelődés, ifjúsági kultúra, amatőr mozgalmak, művelődéstudomány, művelődési otthonok helyzete, művelődésgazdaságtan, kulturális tervezés, közösségek szervezése, komplex kultúrakutatás, társadalmi-kulturális változások, média, multikulturalizmus, felnőttoktatás, kulturális antropológia, vallások, információs társadalom, városiasodás stb. Hasonló tendencia-elemzéseket lehetne és kellene végezni például a *Szín – Közösségi Művelődés* folyóirat számainak feldolgozása alapján is.⁴ Különösen fontos a Budapesti Művelődési Központ kiadványsorozata, amely egyrészt a főváros közművelődési intézményeit mutatta be, másrészt a művelődési otthonokból, a közművelődési intézményekből elindult társadalmi-kulturális kezdeményezéseket, újításokat tekintette át. Ezek közül most csak néhányat említek: klubmozgalom, amatőr művészetek, táncszínház, játszóház. Kreatív szakkörök, komplex művészeti nevelés. Munkásművelődés, képzések, műhelybeszélgetések. Közösségi mentálhigiéne, művészeti, kreatív mozgalmak. Tudományos ismeretterjesztés. Bűnmegelőzés. Családi szocializációt segítő programok. Esélyteremtés. Környezet tudatos magatartás. Idősek ellátása.

- *Vállalásom* e téren az irodalomjegyzékek összeállítása, az elemzések szorgalmazása, a beszélgetések szervezése. No persze: számos kiváló folyóirat megszűnt, sok-sok intézeti kiadvány, sorozat, periodika eltűnt. Ezért tehát „Megvonja vállát az idő”:⁵ eltűnt folyóiratok üzenetei témakörben elemzéseket készítek.

Az 1970-es évektől nagy művelődésszociológia felmérések is készültek, amelyek a szűkebb kulturális szféra ágazatai, szakágazatai, produktumai és produktói mentén is felmérték a változásokat. Csak példaként említem, hogy már az 1980-as évek közepétől korlátlanul kibővült, kiszélesedett a könyvkiadás. Megjelentek a korábban eldugott, elhallgatott, betiltott nagy művek. A képzőművészeti albumok és útikönyvek sokasága nyitotta ki a világot. Sokszínűvé vált a lexikonok, kézikönyvek, tematikus gyűjtemények, címtárak kiadása. A kortárs nagy irodalom mellett teret kaptak az amatőrök. Burjánzott a folyóirat kultúra, a politikai elemzések, memoárok sokasága. Majd mindez rákerült és átkerült az internetre.

Hasonló volt a helyzet a képzőművészeti kiállítóhelyek és lehetőségek terén is. Nemcsak a szakosodott, hivatásos lehetőségek sokasodtak. A képzőművészeti bemutatók, tárlatok megjelentek a szállodákban, panziókban, könyvtárakban, éttermekben, irodaházakban, művelődési otthonokban, üzemekben, állomásokon, lakás-galériákban, majd a plazákban is. Ugyancsak szélesedett, burjánzott az előadóművészeti kultúra is, hiszen a hagyományos színházak és koncerttermek mellett a fent felsorolt helyszínek is a kultúrák közvetítéséért intézményeivé váltak. Ezt is áttekintem a *Rendezvénytan – a gyakorlattól az elméletig* című, készülő könyvemben.

A mindezekhez kapcsolódó, lakossági fogyasztói szokásokat publikált (pl. *Szín*) elemzés részleteiben bemutatták. Ám az is világossá vált, hogy a Vitányi Iván által, már az 1970-es

évek második felében bemutatott „egyharmad ország”-ot nem sikerült meghaladni.⁶ Fő vonalaiban tehát a felnőtt népesség egyharmada intenzíven kapcsolatba került a fent jelzett és további kínálatokkal, intézményekkel, míg egyharmada csak időnként és úgy, ahogy, további egyharmada pedig sehogy sem.

Az igencsak vázlatos felvillantások mögötti, bővebb irodalom alapján végül is mi jellemezte az 1990–2017 közötti időszak magyarországi kultúráját? A négy szektoros gazdaság kialakulása, a kultúráközvetítő intézményrendszer világában is; az intézményrendszer lényeges átalakulása és bővülése; egyházasodás: a bejegyzett és a be nem jegyzett egyházak számának és társadalmi hatókörének növekedése, bővülése; az egyesületek és alapítványok létrejöttének, tevékenységének rohamos bővülése; kulturális intézményi és tevékenységi túlkínálat; a kifelé és befelé áramló turizmus; a fesztiválok számának radikális növekedése és ezzel együtt a kulturális rendezvények sokszínűvé válása, majd parttalan fesztiválosodása; a nyitásokkal együtt a megmerevedések és etnikai elzárkózások érzékelése, az etnikai feszültségek felerősödése; a területi gazdasági különbségekkel együtt a kulturális szegénység nyilvánvalóvá válása; a digitalizálás, internetkultúra rohamos terjedése, ezzel együtt a kulturális analfabetizmus; a kulturális szegénység mellett, a tartalmi kulturális elszegényesedés is jellemző, a középosztály és a jómódúak körében is (vannak százas listák – könyv, vers, regény –; ám a főiskolai hallgatók körében évente elvégzett szondázásaim során, hogy mondjon 10–10 kedvenc vers-, regény-, film-, festmény címet, soroljon fel jelentős épületeket; nos, nem fordult még elő, hogy ezekre a kérésekre személyenként öt-ötnél több válasz sikerült volna, többeknél bizony, még ennyi sem); etnikai-kulturális feszültségek és a belső fenyegető katasztrófa; a fentebb is említett jó gyakorlatok térhódítása, az EU források beáramlásával látványos fejlesztések; mindezek lecsapódásaként meg-megújuló kulturális stratégiai, tervezési törekvések.

És a legfontosabb: a változások megjelenése száz meg száz új eseményben, tárgyban, szó-kásban, amelyekről a magyarországi társadalomtudományi szakirodalom egyik legfontosabb összefoglaló művét publikálta Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor.⁷ S ami megrázó, felrázó, hiszen olvastuk Huizinga, Ortega, Spengler, Fukuyama, Huntington műveit;⁸ és mégis úgy teszünk, mintha meglepetés lenne: a migráció...

A digitalizációval és a migrációs, népvándorlási problémakörrel együtt jutottunk el a kulturális váltás időszakához. Ez már napjaink története.

*

Mindezek ismeretében, előre (is) tekintve, legyen itt szó még néhány további, várható tendenciáról, s a belőlük fakadó lehetőségekről/kötelességekről.

Éghajlatváltozás. Legyen történelmi emlékezetünk: anno a százötven évig tartó keleti szárazság szorította a népeket, így a magyarokat is nyugati irányba. A már érzékelhető változások olykor megrázóak (kiszáradó tanyai kutak, kiégett legelők), ám az oktatás és közművelődés még mindig nem reagál a helyzet súlyosságának megfelelően. Tanulni és oktatni, terjeszteni kell az alkalmazkodó, kímélő szokásokat, magatartásokat. Ezért is kezdeményeztem a TIT Stúdió Egyesületben a *Kímélem a klímát* rendezvénysorozatot. Összefoglaló előadások és konkrét gyakorlati javaslatok kellene.

Migráció. A mostani sokk esetén az igazán meglepő az, hogy meglepődtünk, készülteknek vagyunk. A látványon túlmenően megrázó és szomorú a nemzetközi technikai, gazdasági, szervezési, intézkedési, logisztikai kapkodás, zűrzavar, dilettantizmus. Ami most itt belül a legsúlyosabb: ránk tört, ránk szakadt, beszakadt a kultúrák találkozásának hazai megítélése. Szélsőségessé vált az idegenek, a másság, az új, a fenyegető felfogásának, fogadásának tömege-sen eltérő megítélése. Feladatunk a múlt, a jelen és a jövő közötti megítélési szakadék áthida-

lása. A múltból nekünk, magyaroknak, magyarországiaknak van értelmezhető tapasztalatunk. Ismét elmentem Ópusztaszerre. Megnéztem a Feszty-körképet. Javasolom a gondolkodáshoz másoknak is. Hiszen történhetett úgy is, az eufemisztikusan honfoglalásnak és kalandozásoknak nevezett nagyborzalom. Aztán jöttek sokan mások. A történészek szerint a „mi lett volna, ha” nem lehet kérdés. A jövőkutatók számára a történelemből viszont a legfontosabb, mert a jelenre történő rákérdezés merészségét segíti. (Mi lett volna, ha a gőzgéppel együtt találják fel a robbanómotorokat? Akkor nem lennének vaspályák, csak utak és kamion kigyók?)

A tömegek lázadását, a Nyugat alkonyát, a civilizációk összezsugorodását elemző munkákkal merni kell újra szembe nézni. Megemlítem, hogy az EU-ba való belépés kapcsán, tehát több mint egy évtizeddel ezelőtt, nagy példányszámban megjelent és a parlamenti képviselőknek hivatalosan is javasolt kötetben azt is írtam, hogy: „... végül is bealkudtuk magunkat oda, ahova tartozunk. És ahogyan a korábbi nyugati és északi periféria (Írország, Spanyolország, Portugália, Svédország, Finnország) piacbővítő hatása meglendítette a centrum fejlődését, úgy Közép-Európa integrálódása is piacbővítő, innovatív hatású és a kelet felőli népvándorlást tompító erejű lehet.”⁹

Ami most történik: jelzés. Megindulhat a népvándorlás Afrika felől is, mert ott is nagyok a borzalmak. Nem a riogatás, hanem a lehetőség méretének bemérése és a nemzetközi egyeztetési, logisztikai, technikai-gazdasági megoldások kidolgozása a feladat. Azzal is szembe kell nézni, hogy migrációs szívó hatású az ország. Bizonyára a műholdakról is látszik, hogy a magyarországi lakásállomány jelentős része üres, ha a nyaralókat is bekalkuláljuk. A földeknek ugyancsak jelentős része parlag, műveletlen, nem hasznosított. Az élelmiszertermelés elszakadt a munkaigényes, ám feladatot és élményt adó kézi kultúrától. Továbbá: a magyar népesség elöregszik és fogy.

Ezért (is) fontos a Kondratyev-ciklusok, valamint a migrációk, népvándorlások, megszállások elemzése. Mernünk kell követni Ady Endrét, utalok a *Jóslások Magyarországról* kötetben összegyűjtött tanulmányokra.¹⁰ És persze kövessük Thomas Mannt is.¹¹

Digitalizálódás. Mindez újabb és újabb megrendelést ad a digitális világot mozzogatóknak. Feladatunk és felelősségünk az, hogy ne akarjunk mindent digitalizálni, egyelőre elég a katalógusok, a leltárak, listák felvétele. Ezek alapján, akinek nagyon kell, megtalálhatja a közgyűjteményekben. Kétségtelen azonban, hogy rohamosan bővül az írott és fotózott anyag digitális közzététele. Itt a feladat az elérhetőség, megtalálás, válogatás, szelektálás kultúrájának kialakítása. Mindezek oktatása, tanítása mellett kiemelkedően fontos feladat az, hogy például szakdolgozatok, disszertációk készítésének orientálásával segítsük a tematizálásokat, csoportosításokat, elérhetőségeket.

Lomizás. Korosztályom tagjai sorban összehúzódnak, költözködnek, lomiznak, vagy feladják... Tucatnyi könyvtárat veszek át. Havonta legalább egyszer olyan könyvet olvasok, amelyet feltehetőleg csak én az egész magyar nyelvterületen. Egy immár elhalt barátom azzal tartotta hagyományos kultúráját, hogy gót betűs könyveket olvasott. Ám kétségtelenül eltűnnek könyvek és videók, fotók, filmek, képeslapok, diák, magnószalagok, magnókazetták, hanglemezek, CD-k, DVD-k, gépiratok, stencilek. Továbbá a mindezeket megjelenítő technikai eszközök: orsós magnók, kazettás magnók, csöves rádiók, képcsöves tévék, lemezjátszók, rádiók, telefonok, analóg telefonok, asztali számítógépek, nagy monitorok, fényképezőgépek. „Búcsúzik a lovacska...” írta meghatóan, szépen Nagy László, a traktorok beáramlásakor.

Mindez egyrészt nem jelenti a háztartási terek kitágulását, mert óriási konyhai és cse-csemő-, gyermekellátási technika jelenik meg. Ugyanakkor a lomizás nagy kihívást jelent az állami és egyházi közgyűjteményi intézmények számára, hiszen sokan akarják elhelyezni

irataikat, könyveiket, fentebb jelzett gyűjteményeiket az utókor számára, kulturális lelkiismeretükre figyelve.

A fentiekkel azt kívántam hangsúlyozni, hogy az itt nem érintett, szűkebb kulturális termelési és fogyasztási prognózisokat (könyvkiadás, könyvterjesztés, olvasás, kiállítások stb.) meghaladóan, a kultúra *tágabb* fogalmi rendszerében gondolkodva szükséges vizsgálni a lehetőségeket és meghatározni a cselekvési alternatívákat. Ismételten hangsúlyozom, hogy ezekhez most beszélgetésekre, kötetlen kidumálásokra, az esetleg meglepő bizarr megközelítések, felvetések elemzésére van szükség.

A közeljövőben a migráció, a népvándorlás és a digitalizáció együttes vagy külön-külön hatására mindenképpen kultúraváltás tanúi leszünk. A felkészüléshez és elviseléshez bizony önmagunkat és egymást is „taní-/tani” kell. Azért utalok József Attila versére, mert az én elhatározásom is: „taní-/tani” (s mert nekem is volt kizsuppoló Horger Antalom).

1997. szeptember 11-én mutattuk be Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány Corvin termében az ifj. Fasang Árpád által szerkesztett, értelmiségi lehetőségeket és feladatokat tárgyaló könyvet.¹² Akkor is hangsúlyoztam, hogy értelmiségi az, aki a társadalmi lét összefüggéseiben hajlandó és képes gondolkodni. Az értelmiségi felelősséget érez a nagyobb közösség megmaradásáért, akarata cselekvő erkölcsben nyilvánul meg. A hivatkozott könyv igencsak széles köröket mozgatott meg, amely hozzászólásokat a szerkesztők két újabb, ma is tanulmányos és elemzendő kötetben adtak közzé. Ezek második kötetében jelent meg a hivatkozott írásom is.¹³

Annak bemérése, hogy a vázolt történelmi szakaszok és tendenciák után mi történhet, mi ma az értelmiség lehetősége és feladata, számos elemzéssel és beszélgetéssel deríthető fel. Másokat is bíztatok arra, hogy velem együtt készítsék el és foglalják össze a tágabb és a szűkebb kulturális szférával kapcsolatos régebbi és újabb tematikus előrejelzéseiket, a vázolt témakörhöz kapcsolódó javaslatokat.¹⁴

Jegyzetek

1 Lásd még: Koncz Gábor: „...mélységes mély a nemrég...” Vázlat a kultúra fogalmáról. = Szín – Közösségi Művelődés, 9. évf. 2004. 3. szám, illetve: www.nmi.hu/SZÍN

2 Erről részletesen lásd: Koncz Gábor: A közművelődés gazdasági kutatásának kezdetei Magyarországon 1974 és 1989 között. Napkút Kiadó, Budapest, 2010.

3 Erről részletesen lásd: Koncz Gábor: Merre van előre? Kulturális nemzetstratégia. Szín – Közösségi Művelődés, 12. évf. 2007. 2–3. szám, illetve: www.nmi.hu/SZÍN

4 Ehhez jó kiindulópont lehet: Bolvári-Takács Gábor: Színek és évek. Egy közművelődés folyóirat tizenöt éve = Szín – Közösségi Művelődés, 16. évf. 2011. 1. szám, illetve: www.nmi.hu/SZÍN

5 Kányádi Sándor híres versének címe.

6 Vö.: Vitányi Iván: Egyharmadoszág. Előszó és vallomás. In: uő: Egyharmadoszág. Tanulmányok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.

7 Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón – és utána. Typotex Kiadó, Budapest, 2013.

8 Vö.: Johan Huizinga: A holnap árnyékában. Korunk kulturális bajainak diagnózisa. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938. Újabb kiadása: Windsor Kiadó, Budapest, 1996; José Ortega y Gasset: A tömegek lázadása. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938. Újabb kiadása: Pont Könyvkereskedés, Budapest, 1995; Oswald Spengler: A Nyugat alkonya. A világtörténelem morfológiájának körvonalai. I–II. kötet. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994; Francis Fukuyama: A Nagy Szétbomlás. Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2000; Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001.

9 Koncz Gábor: Magyar kulturális hozomány. Mit kínál Magyarország az Európai Uniónak? In: Magyar hozomány. Magyarország az EU csatlakozás küszöbén. Szerkesztette: Ágh Artilla. BM Kiadó, Budapest, 2004.

10 Ady Endre: Jóslások Magyarországról. Tanulmányok és jegyzetek a magyar sorskérdésekről. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta: Féja Géza. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1936.

11 Thomas Mann: Európa, vigyázz! Anonymus Irodalmi és Művészeti Kiadó Rt., Budapest, 1947.

12 Az (magyar) értelmiség hivatása. Szerkesztette: Ifj. Fasang Árpád. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 1997.

13 Hivatás és hitvallás, I–II. kötet. Szerkesztette: Ifj. Fasang Árpád – Fodor András. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 1998.

14 Erre is készülve jelent meg A népesség kulturáltsági színvonalának változása 2025-ig című tanulmányom, in: Magyarország 2025-ben és kitekintés 2050-re. Szerkesztette: Tóth Attiláné – S. Gubik Andrea. Tanulmánykötet. Nováky Erzsébet jövőkutató kollégáinak és barátainak írásai. Arisztotelesz Kiadó, Budapest, 2016. E gazdag tartalmú, jól szerkesztett könyvet azért is ajánlom az érdeklődők figyelmébe, mert 2018-ban lesz ötven éves a magyarországi jövőkutató. Nemcsak illik, de fontos is áttekinteni azt, hogy mit és mit nem jeleztünk, mik a lehetőségek. A beszélgetések, kapcsolatok szervezése érdekében adom meg elérhetőségemet: Dr. Koncz Gábor egyetemi magántanár, e-mail: drgaborkoncz@t-online.hu

Színes üvegből
készült
gyertyatartó,
talpas pohár
és kancsó

